GLOBAL MIGRATSIYA JARAYONLARI VA XALQARO XAVFSIZLIK: MAJBURIY MIGRATSIYANING SIYOSIY OQIBATLARI.

Abdusaitova Jasmina Erkinjon qizi
Alfraganus Univercity nodavlat ta'lim muassasasining xalqaro munosabatlar yo'nalishi 3- bosqich talabasi.
Ilmiy rahbar: **Turdiyev Madiyor Mamanazarovich.**

Annotatsiya:
Mazkur maqolada global migratsiya jarayonlari va ularning xalqaro xavfsizlikka ta'siri, ayniqsa majburiy migratsiyaning siyosiy oqibatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda majburiy ko'chishning zamonaviy xalqaro munosabatlardagi o'rni, qurolli mojarolar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy tengsizlik, inson huquqlari buzilishi va migratsiya boshqaruvi bilan bog'liq muammolar o'rganilgan. 2025-yil oxirida dunyo bo'yicha ta'qib, mojaro, zo'ravonlik, inson huquqlari buzilishi yoki jamoat tartibini jiddiy izdan chiqaruvchi hodisalar sababli majburiy ko'chirilganlar soni 117,8 million kishini tashkil etgani migratsiya masalasining xalqaro xavfsizlik uchun qanchalik muhim ekanini ko'rsatadi [1]. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, migratsiyaning o'zi xavfsizlikka tahdid sifatida baholanmasligi kerak; asosiy xavf migratsiyaning nazoratsiz, noqonuniy va inson huquqlarini himoya qilmaydigan sharoitlarda kechishi bilan bog'liq. Maqolada xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, xavfsiz va qonuniy migratsiya yo'llarini kengaytirish, majburiy migratsiyaning asosiy sabablarini kamaytirish hamda migrantlarning huquqlarini himoya qilish xalqaro xavfsizlikni mustahkamlashning muhim vositalari sifatida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: global migratsiya, majburiy migratsiya, xalqaro xavfsizlik, qochqinlar, siyosiy beqarorlik, migratsiya siyosati, inson huquqlari, xalqaro hamkorlik.

Abstract:
This article examines global migration processes and their impact on international security, with particular attention to the political consequences of forced migration. The study analyzes forced displacement, armed conflicts, political instability, economic inequality, human rights violations and migration governance. The research demonstrates that migration itself should not be considered a direct security threat. Rather, risks emerge when migration takes place through irregular channels, under conditions of weak governance and insufficient protection of human rights. The article argues that strengthening international cooperation, expanding safe and regular migration pathways, addressing the root causes of forced displacement and protecting migrants' rights are essential elements of international security.

Keywords: global migration, forced migration, international security, refugees, political instability, migration governance, human rights, international cooperation.

Аннотация:
В статье рассматриваются глобальные миграционные процессы и их влияние на международную безопасность, особенно политические последствия вынужденной

миграции. Анализируются вынужденное перемещение населения, вооружённые конфликты, политическая нестабильность, экономическое неравенство, нарушения прав человека и вопросы управления миграцией. Исследование показывает, что сама миграция не должна рассматриваться как непосредственная угроза безопасности. Основные риски возникают в условиях нерегулярной миграции, слабого государственного управления и недостаточной защиты прав мигрантов. В статье подчёркивается необходимость укрепления международного сотрудничества, расширения безопасных и законных миграционных каналов и устранения факторов, способствующих вынужденному перемещению населения.

Ключевые слова: глобальная миграция, вынужденная миграция, международная безопасность, беженцы, политическая нестабильность, миграционная политика, права человека, международное сотрудничество.

Kirish:

Migratsiya insoniyat tarixining ajralmas qismi bo‘lib, bugungi globallashuv sharoitida uning ko‘lami va xalqaro munosabatlarga ta’siri yanada kuchaymoqda. Xalqaro migratsiya faqat iqtisodiy yoki demografik hodisa emas, balki davlatlarning siyosiy barqarorligi, inson xavfsizligi va xalqaro hamkorlik tizimiga bevosita ta’sir qiluvchi jarayonga aylangan.

Xalqaro Migratsiya Tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, dunyoda xalqaro migrantlar soni 281 million kishiga yaqin bo‘lib, ular jahon aholisining taxminan 3,6 foizini tashkil etadi [2]. Biroq migratsiyaning barcha shakllari bir xil xususiyatga ega emas. Iqtisodiy yoki ta’lim maqsadidagi ixtiyoriy migratsiyadan farqli ravishda majburiy migratsiya ko‘pincha qurolli mojaro, siyosiy ta’qib, zo‘ravonlik, inson huquqlarining jiddiy buzilishi va xavfsizlikning izdan chiqishi natijasida yuzaga keladi.

Majburiy migratsiyaning zamonaviy ko‘lami xalqaro xavfsizlik masalasini yanada dolzarb qilmoqda. UNHCR ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil oxirida dunyo bo‘yicha 117,8 million kishi majburiy ravishda o‘z yashash joyini tark etgan [1]. Bunday holat faqat migrantlarning o‘ziga emas, balki ularni qabul qilayotgan davlatlarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy tizimlariga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ayniqsa, qisqa vaqt ichida katta miqdordagi aholining ko‘chib kelishi uy-joy, mehnat bozori, sog‘liqni saqlash, ta’lim va ijtimoiy xizmatlarga qo‘shimcha bosim yaratadi.

Shu bilan birga, migratsiyani xavfsizlikka tahdid sifatida bir tomonlama talqin qilish ham ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Migrantlarning katta qismi xavfsiz, tartibli va qonuniy yo‘llar orqali harakatlanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Migratsiya bo‘yicha Global kelishuvi migratsiyani xavfsiz, tartibli va qonuniy shaklda boshqarish uchun xalqaro hamkorlikning 23 ta asosiy maqsadini belgilaydi [3]. Demak, xalqaro xavfsizlik nuqtayi nazaridan asosiy masala migratsiyaning mavjudligi emas, balki uning qanday boshqarilayotgani va majburiy migratsiyaning asosiy sabablariga qanday javob berilayotganidir.

Materiallar va metodlar:

Tadqiqotda global migratsiya va majburiy ko‘chish jarayonlarini xalqaro xavfsizlik nuqtayi nazaridan o‘rganish uchun xalqaro tashkilotlarning statistik ma’lumotlari, xalqaro huquqiy hujjatlar, tahliliy hisobotlar va ilmiy-uslubiy materiallardan foydalanildi. Asosiy empirik manbalarni UNHCR, IOM, BMT, Jahon banki, ILO, OECD va UNODC tomonidan e’lon qilingan materiallar tashkil etdi. Migratsiya ko‘lamini aniqlashda IOMning World Migration Report 2024 ma’lumotlari, majburiy ko‘chish holatini baholashda esa UNHCRning global statistikasi asos qilib olindi[2].

Majburiy migratsiyaning iqtisodiy jihatlarini baholashda migrantlarning kelib chiqish mamlakatlariga yuboradigan pul o‘tkazmalari ham hisobga olindi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda past va o‘rta daromadli mamlakatlarga yuborilgan pul o‘tkazmalari taxminan 656 milliard AQSh dollarini tashkil etgan [4]. Bu migratsiyaning faqat xavfsizlik muammosi emas, balki rivojlanish va iqtisodiy barqarorlik bilan ham bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Migratsiyaning noqonuniy shakllari bilan bog‘liq xavflarni baholashda odam savdosi bo‘yicha UNODC ma’lumotlari ham tahlil qilindi. 2022-yilda odam savdosi qurbonlarining aniqlanishi 2019-yilga nisbatan 25 foizga oshgani ushbu yo‘nalishdagi xavflarning saqlanib qolayotganini ko‘rsatadi [5]. Tadqiqotning huquqiy asosini qochqinlarni xalqaro himoya qilish tamoyillari tashkil etadi. Xususan, 1951-yilgi Qochqinlar maqomi to‘g‘risidagi konvensiyaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lgan non-refoulement, ya’ni qochqinni uning hayoti yoki erkinligiga jiddiy xavf mavjud bo‘lgan davlatga qaytarmaslik prinsipi majburiy migratsiyaga xalqaro huquq nuqtayi nazaridan yondashish uchun muhim asos hisoblanadi [6]. Bundan tashqari, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlaridagi 10.7-maqsad xavfsiz, tartibli va mas’uliyatli migratsiyani ta’minlashga qaratilgan [7]. Mazkur manbalar asosida migratsiyaning xalqaro xavfsizlikka ta’siri kompleks ravishda baholandi.

Natijalar:

Tadqiqot natijalari majburiy migratsiya va xalqaro xavfsizlik o‘rtasida bevosita va ko‘p qirrali bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Avvalo, majburiy migratsiyaning asosiy sabablaridan biri davlat ichidagi yoki davlatlararo qurolli mojarolardir. Mojaro davom etayotgan hududlarda aholining xavfsizligi buzilganda, odamlar o‘z yashash joylarini tark etishga majbur bo‘ladi. Natijada qo‘shni davlatlarga qochqinlar oqimi kuchayishi va qabul qiluvchi mamlakatlarning ijtimoiy hamda siyosiy tizimlariga qo‘shimcha bosim yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli majburiy migratsiya ko‘pincha mojaroning bevosita oqibati bo‘lishi bilan birga, uning mintaqaviy ta’sirini kengaytiruvchi omilga ham aylanadi.

Qonuniy va xavfsiz migratsiya kanallari yetarli bo‘lmagan sharoitda odamlar noqonuniy vositachilar, kontrabanda tarmoqlari yoki odam savdosi bilan shug‘ullanuvchi guruhlarga murojaat qilish xavfiga duch keladi. UNODC ma’lumotlarida odam savdosi qurbonlarini aniqlash ko‘rsatkichlarining pandemiyadan keyin yana oshgani qayd etilgan. Bu holat migratsiyani boshqarishdagi bo‘shliqlar transmilliy jinoyatchilik uchun ham imkoniyat yaratishini ko‘rsatadi. Migratsiyaning xalqaro xavfsizlikka ta’siri iqtisodiy sohada ham namoyon bo‘ladi. Bir tomondan, migrantlarning mehnati qabul qiluvchi

mamlakatlar iqtisodiyotiga hissa qo‘shadi, ikkinchi tomondan esa migrantlarning o‘z mamlakatlariga yuboradigan pul o‘tkazmalari millionlab oilalarning daromad manbaini shakllantiradi. Jahon banki 2023-yilda past va o‘rta daromadli mamlakatlarga yuborilgan pul o‘tkazmalari hajmini 656 milliard dollar atrofida baholagan [4]. Shu sababli migratsiya oqimlarini faqat xavfsizlik muammosi sifatida ko‘rish iqtisodiy va ijtimoiy omillarning muhim qismini e’tibordan chetda qoldiradi. Majburiy ko‘chishning yana bir muhim omili ekologik va iqlim bilan bog‘liq bosimlardir. Jahon bankining Groundswell tadqiqotiga ko‘ra, tegishli choralar ko‘rilmasa, 2050-yilga kelib olti mintaqada 216 million kishigacha bo‘lgan aholi o‘z mamlakatlari ichida iqlim bilan bog‘liq sabablar tufayli ko‘chishga majbur bo‘lishi mumkin [8]. Bu ko‘rsatkich migratsiya masalasining uzoq muddatli xavfsizlik rejalashtirishidagi ahamiyatini oshiradi. Bunday jarayonlar suv, oziq-ovqat, yer va ish o‘rinlari uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin. Mehnat migratsiyasining boshqarilishi ham xavfsizlik bilan chambarchas bog‘liq. ILO mehnat migratsiyasiga huquqqa asoslangan yondashuvni, adolatli yollash, munosib mehnat sharoitlari va migrantlarning asosiy mehnat huquqlarini himoya qilishni muhim deb hisoblaydi [9]. Migrantlarning huquqlari ta’minlanmagan sharoitda ekspluatatsiya, noqonuniy mehnat, ijtimoiy keskinlik va odam savdosi xavfi kuchayishi mumkin. Shu sababli mehnat migratsiyasini samarali boshqarish nafaqat iqtisodiy siyosat, balki xalqaro xavfsizlik siyosatining ham bir qismi sifatida qaralishi lozim.

Migratsiya oqimlarining barqaror yuqori darajada qolayotganini OECD mamlakatlari misolida ham ko‘rish mumkin. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda tashkilot mamlakatlariga 6,2 million yangi doimiy migrant kelgan va bu ko‘rsatkich 2019-yil darajasidan 15 foiz yuqori bo‘lgan [10]. Bu migratsiya zamonaviy xalqaro tizimning doimiy tarkibiy qismiga aylanganini ko‘rsatadi. Shuning uchun davlatlar migratsiyani faqat favqulodda vaziyat sifatida emas, balki uzoq muddatli siyosiy rejalashtirishning bir qismi sifatida boshqarishi zarur.

Majburiy va tartibsiz migratsiyaning inson xavfsizligiga ta’siri ham alohida ahamiyatga ega. Xalqaro migratsiya yo‘llarida odamlarning halok bo‘lishi yoki bedarak yo‘qolishi ushbu jarayonning eng og‘ir oqibatlaridan biridir. BMTning migratsiya bo‘yicha SDG 10.7.3 ko‘rsatkichi xalqaro manzilga migratsiya jarayonida halok bo‘lgan yoki bedarak yo‘qolgan shaxslarni alohida hisobga oladi [11]. Bu ko‘rsatkich migratsiya xavfsizligi masalasini davlat chegaralaridan tashqariga olib chiqib, inson hayoti va qadr-qimmatini xalqaro siyosatning markaziy masalalaridan biriga aylantiradi.

Muhokama:

Olingan natijalar migratsiyani xalqaro xavfsizlikka nisbatan faqat tahdid sifatida baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi. Migratsiya bir vaqtning o‘zida xavfsizlik muammosi, iqtisodiy imkoniyat va xalqaro hamkorlik zaruriyatini yuzaga keltiruvchi jarayon hisoblanadi. Ayniqsa, majburiy migratsiyaning sabablarini faqat migrantlarning harakati bilan bog‘lash noto‘g‘ri bo‘ladi. Uning ildizida qurolli mojarolar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy tengsizlik, inson huquqlarining buzilishi va ayrim hollarda ekologik bosimlar mavjud bo‘lishi mumkin.

Xalqaro xavfsizlik siyosati migratsiya oqibatlarini boshqarish bilan cheklanmasdan, uning asosiy sabablarini kamaytirishga ham yo‘naltirilishi kerak. Buning uchun mojarolarning oldini olish, tinchlikparvarlik mexanizmlarini kuchaytirish, iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish va migrantlar uchun qonuniy yo‘llarni yaratish muhimdir. Migratsiyani samarali boshqarishda ma’lumotlarga asoslangan siyosat ham muhim o‘rin tutadi. IOMning Migration Governance Insights tadqiqoti 100 ta milliy va 69 ta mahalliy darajadagi migratsiya boshqaruvi baholashlari asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, migratsiya siyosatini odamga yo‘naltirilgan, ma’lumotlarga asoslangan va davlatlararo hamkorlikka tayanadigan shaklda tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi [12]. Bu yondashuv migratsiyani faqat chegaralarni nazorat qilish masalasi sifatida emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va xavfsizlik omillari o‘zaro bog‘langan kompleks jarayon sifatida ko‘rib chiqishni talab qiladi. Migratsiya xavfsizligini ta’minlash uchun davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikning kuchayishi zarur. Bir davlatning yakka tartibdagi siyosati katta migratsiya oqimlarining barcha muammolarini hal qila olmaydi. Kelib chiqish, tranzit va qabul qiluvchi davlatlar o‘rtasida ma’lumot almashish, noqonuniy odam savdosiga qarshi kurashish, qochqinlarni himoya qilish va qonuniy migratsiya imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha hamkorlik migratsiyaning xavfli shakllarini kamaytirishi mumkin. Shu jihatdan migratsiya masalasi xalqaro xavfsizlikning alohida emas, balki umumiy xalqaro hamkorlik tizimining tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa:

Global migratsiya jarayonlari zamonaviy xalqaro munosabatlarning doimiy va murakkab hodisasiga aylangan. Ayniqsa, majburiy migratsiyaning katta ko‘lami xalqaro xavfsizlikka bevosita ta’sir ko‘rsatayotgani sababli mazkur masalaga faqat gumanitar muammo sifatida qarash yetarli emas. 2025-yil oxirida dunyoda 117,8 million kishining majburiy ravishda ko‘chirilgani bu masalaning global miqyosini yaqqol namoyon etadi, Tadqiqot natijalariga ko‘ra, majburiy migratsiya va xalqaro xavfsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘proq migratsiyaning sabab va sharoitlari orqali shakllanadi. Qurolli mojarolar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy muammolar, inson huquqlarining buzilishi va ekologik bosimlar majburiy ko‘chishga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, tartibsiz migratsiya odam savdosi, migrantlarni ekspluatatsiya qilish va migratsiya yo‘llaridagi o‘limlar kabi xavflarni kuchaytiradi. Shu sababli xalqaro xavfsizlikni ta’minlashning samarali yo‘li migratsiyani to‘liq cheklash emas, balki uni xavfsiz, tartibli va qonuniy shaklda boshqarishdan iborat. Buning uchun davlatlar xalqaro huquq normalariga rioya qilishi, qochqinlar va migrantlarning asosiy huquqlarini himoya qilishi, qonuniy migratsiya kanallarini kengaytirishi hamda majburiy migratsiyaning asosiy sabablarini kamaytirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirishi zarur. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlarida ham xavfsiz, tartibli va mas’uliyatli migratsiyani ta’minlash alohida maqsad sifatida belgilangan. Migratsiya xalqaro xavfsizlik uchun avtomatik ravishda tahdid emas. Aksincha, to‘g‘ri boshqarilgan migratsiya iqtisodiy rivojlanish, mehnat bozorlarini to‘ldirish va davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bois kelajakdagi migratsiya siyosati xavfsizlik va inson huquqlarini

qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularni bir-birini to‘ldiruvchi tamoyillar sifatida ko‘rishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:
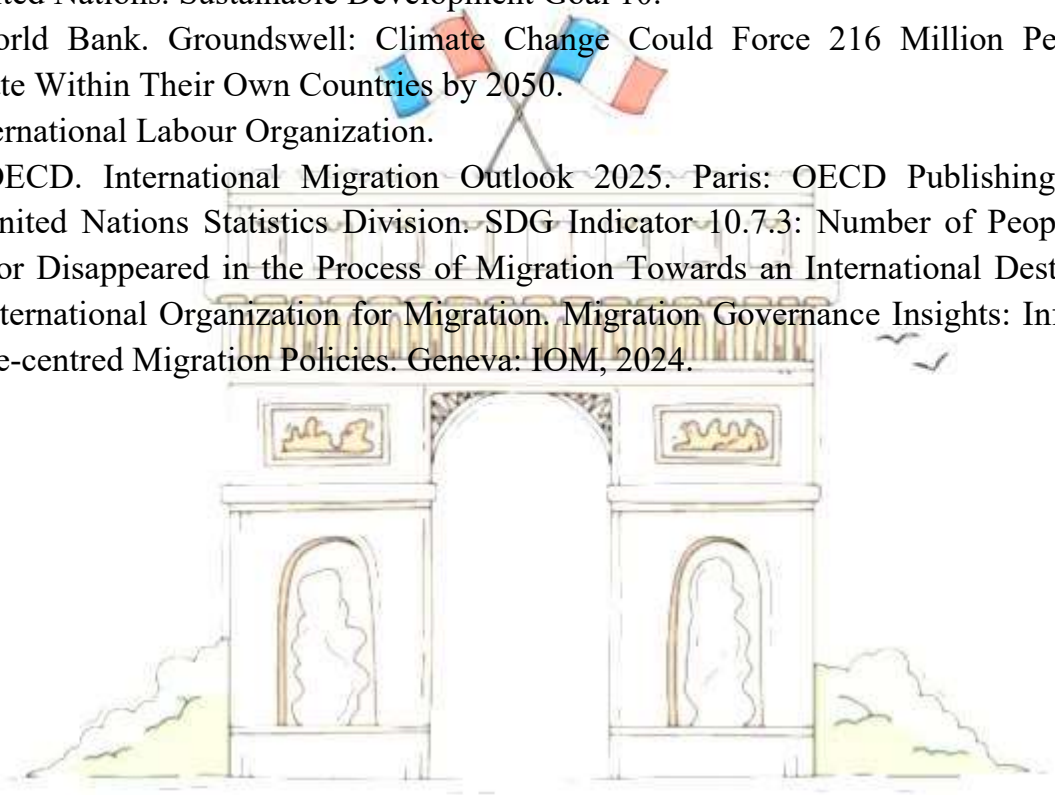
1. UNHCR. Global Trends 2025. United Nations High Commissioner for Refugees, 2026.
2. International Organization for Migration (IOM).
3. United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration.
4. World Bank. Remittances Slowed in 2023.
5. UNODC. Global Report on Trafficking in Persons 2024.
6. UNHCR. The 1951 Refugee Convention.
7. United Nations. Sustainable Development Goal 10.
8. World Bank. Groundswell: Climate Change Could Force 216 Million People to Migrate Within Their Own Countries by 2050.
9. International Labour Organization.
10. OECD. International Migration Outlook 2025. Paris: OECD Publishing, 2025.
11. United Nations Statistics Division. SDG Indicator 10.7.3: Number of People Who Died or Disappeared in the Process of Migration Towards an International Destination.
12. International Organization for Migration. Migration Governance Insights: Informing People-centred Migration Policies. Geneva: IOM, 2024.